

X062.06

П68

ББК 67.9 (4 УКР)

П 68

Редакційна колегія 1-го тому:

- В. Я. ТАЦІЙ** (*співголова редколегії*)
президент АПрН України,
академік НАН України та АПрН України;
М. В. ЦВІК (*співголова редколегії*)
академік-секретар відділення теорії
та історії держави і права, академік АПрН України;
О. В. ПЕТРИШИН (*відповідальний секретар*)
віце-президент, академік АПрН України;
В. Д. ГОНЧАРЕНКО
член-кореспондент АПрН України;
П. М. РАБІНОВИЧ
член-кореспондент АПрН України

Правова система України: історія, стан та перспективи
ви : у 5 т. – X. : Право, 2008.

ISBN 978-966-458-089-9

Т. 1 : Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України / за заг. ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. – 728 с.

ISBN 978-966-458-090-5

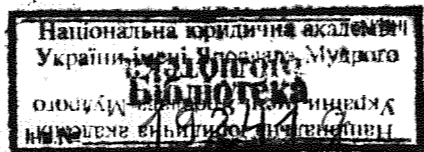
Видання присвячене історико-теоретичним та методологічним проблемам формування і розвитку національної правової системи України. Розкривається сучасний стан методології дослідження правової системи та держави, зокрема філософсько-правові підходи до праворозуміння, ролі права як соціального явища, зміст принципу верховенства права. Висвітлюється історія формування та розвитку національної держави і права від часів Київської Русі до сучасності, розглядаються теоретичні проблеми розвитку правової системи України, окремі її елементи, визначається місце національної правової системи України серед сімей правових систем сучасності.

Розраховано на науковців, викладачів, аспірантів, студентів вищих навчальних закладів, практичних працівників, читачів, які цікавляться філософсько-правовими, теоретичними та історичними аспектами розвитку правової системи України.

ББК 67.9 (4 УКР)

ISBN 978-966-458-090-5 (т. 1)
ISBN 978-966-458-089-9

© Академія правових наук
України, 2008
© «Право», 2008

Зміст

Передмова..... 7

Розділ 1. МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ

1.1. Українська держава і правова система на початку XXI століття: виклики правовій науці	11
1.2. Методологічні підходи до дослідження правової реальності.....	40
1.3. Проблеми сучасного праворозуміння.....	66
1.4. Соціально-юридична природа права	87
1.5. Методологічні проблеми формування понятійного апарату правової науки	109
1.6. Соціально-природні права й обов'язки людини та інших суб'єктів як елемент загальносоціальної правової системи.....	129
1.7. Верховенство права — основоположний принцип правової і політичної систем України.....	148
1.8. Демократія як передумова правової держави	174
1.9. Форма правління в Україні: проблеми визначення та реформування	204

Розділ 2. ПРАВОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ: ВІД РУСЬКОЇ ПРАВДИ ЯРОСЛАВА МУДРОГО ДО СУЧАСНОСТІ

2.1. Право України в період Київської Русі і часів феодальної роздробленості.....	222
2.2. Право в українських землях під час їх перебування у складі Польщі, Литви і Речі Посполитої (кінець XIV — перша половина XVII ст.).....	233
2.3. Право Гетьманщини (друга половина XVII—XVIII ст.).....	251
2.4. Право України під час її перебування у складі Російської імперії	304
2.5. Право в період Української революції (1917–1921 рр.)	373
2.5.1. Законодавство Центральної Ради	373
2.5.2. Законодавство Української держави гетьмана П. Скоропадського	383
2.5.3. Законодавство Директорії	390
2.5.4. Законодавство Західноукраїнської Народної Республіки	397

нерідко порушувались встановлені законом строки слідства і відповідно строки перебування під вартою до суду¹. Незабезпеченість прав обвинувачених посилювалась ще й тим, що радянське кримінально-процесуальне законодавство у період, що розглядається, не передбачало обов'язкової участі адвоката на попередньому слідстві (хоча в усіх цивілізованих країнах це було нормальним явищем). Відмова підслідному в праві користуватися послугами адвоката на стадії попереднього слідства — наслідок сталінсько-берієвської «юстиції», який значно ущемляв гарантії прав громадян, у тому числі і в УРСР².

2.6.7 || Право України в період перебудови (1985–1991 рр.)

11 березня 1985 р. позачерговий Пленум ЦК КПРС обрав на посаду Генерального секретаря ЦК КПРС М. С. Горбачова³. З його ім'ям пов'язано проведення нового політичного курсу в СРСР протягом 1985–1991 рр., головна суть якого полягала у спробі за ініціативою керівної партійно-радянської кремлівської верхівки здійснити докорінну модернізацію провідних сфер життєдіяльності радянського суспільства, перш за все таких, як економіка, внутрішня і зовнішня політика, соціальна сфера та ідеологія⁴. Так, квітневий (1985 р.) Пленум ЦК КПРС, на якому 23 квітня з доповіддю «Про скликання чергового XXVII з'їзду КПРС і задачах, пов'язаних з його підготовкою і проведенням» виступив Генеральний секретар ЦК КПРС М. С. Горбачов, висунув концепцію і стратегію прискорення соціально-

¹ Див.: На пороге кризиса : нарастание застойных явлений в партии и обществе / под общ. ред. В. В. Журавлева. — М., 1990. — С. 170.

² Див.: Маляренко В. Т. Реформування кримінального процесу України в контексті європейських стандартів : Теорія, історія і практика : монографія / В. Т. Маляренко. — К., 2004. — С. 104.

³ Материалы внеочередного Пленума Центрального Комитета КПСС, 11 марта 1985 г. — М., 1985. — С. 4.

⁴ Див.: Горбатенко, В. П. Перебудова / В. П. Горбатенко // Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. — К., 2002. — Т. 4: Н — П. — С. 478.

економічного розвитку країни, курс на оновлення соціалізму, котрі потім «отримали поглиблення і збагачення в рішеннях XXVII з'їзду КПРС, XIX Всесоюзної партійної конференції, пленумів ЦК і оформився в генеральну лінію революційної перебудови усіх сфер життя радянського суспільства»¹. Перебудова була революцією «згори»². Радикальність розпочатих реформ вимагала їх належного правового забезпечення.

На початок 1985 р. в Україні діяло розгалужене як союзне, так і республіканське законодавство, що повністю відповідало йому. Воно мало забезпечити функціонування командно-адміністративної системи управління і планової економіки. У роки перебудови здійснюється реформування законодавства. У чинні закони, інші правові акти вносяться численні зміни і доповнення. Крім того, приймаються нові законодавчі акти. Практично не було жодної галузі права, де б не сталися істотні зміни. Усе це було обумовлено процесами, які відбувалися у суспільстві.

Особливо активний процес оновлення законодавства спостерігався в галузях права, які регулювали економічні відносини. Так, було прийнято низку правових актів, покликаних забезпечити перехід економіки СРСР на систему ринкових відносин.

Зміна економічного фундаменту суспільства, пов'язана з переходом до багатоукладної економіки, викликала посилення значення цивільного права як основного регулятора ринкових відносин, що формувалися. Головними актами, які регулювали цивільно-правові відносини в Україні у період, що розглядається, були Основи цивільного законодавства Союзу РСР і союзних республік від 8 грудня 1961 р. та Цивільний кодекс УРСР 1964 р., куди вносилися зміни і доповнення. Проте поряд із зазначеними актами були прийняті й нові закони, які вносили істотні зміни в цивільне право. Це перш за все закони СРСР від 4 червня

¹ Коммунистическая партия Советского Союза в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК (1898–1988). — Т. 15: 1985–1988. — 9-е изд., доп. и испр. — М., 1989. — С. 5.

² Кульчицький, В. С. Історія держави і права України : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / В. С. Кульчицький, Б. Й. Тищик. — К., 2007. — С. 518.

1990 р. «Про підприємства в СРСР»¹, від 26 травня 1988 р. «Про кооперацію в СРСР»², від 6 березня 1990 р. «Про власність в СРСР»³, Основи законодавства Союзу РСР і союзних республік про оренду від 23 листопада 1989 р. та ін. В УРСР новими важливими актами в галузі цивільного права стали закони від 7 лютого 1991 р. «Про власність»⁴ і від 27 березня 1991 р. «Про підприємства в Україні»⁵.

У травні 1991 р. були прийняті нові Основи цивільного законодавства Союзу РСР і союзних республік, які мали набрати чинність 1 січня 1992 р. Це був серйозний, глибоко продуманий, працездатний закон ринкового типу⁶.

До законодавства в галузі цивільного права тісно примикали правові акти, покликані забезпечувати сприятливі умови для підприємницької діяльності. Це, зокрема, прийняті у 1986 р. Закон «Про індивідуальну трудову діяльність» і у 1987 р. Закон «Про державне підприємство». Законами легалізувалася приватна підприємницька діяльність у ряді виробничих областей і у сфері послуг⁷. Законом СРСР від 2 квітня 1991 р. регламентувалися права і відповідальність суб'єктів підприємницької діяльності. У Законі підкреслювалося, що він спрямований на створення умов для широкого виявлення господарської ініціативи і запозятливості громадян на підставі реалізації принципу рівності усіх форм власності, свободи розпорядження майном і вибору сфер діяльності. На забезпечення ефективного функціонування економіки в умовах ринкових відносин були спрямовані Основи законодавства про інвестиційну діяльність від 10 грудня 1990 р., а також Закон СРСР від

¹ Ведомости Съезда народных депутатов СССР и Верховного Совета СССР. – 1990. – № 25. – Ст. 460.

² Ведомости Верховного Совета СССР. – 1988. – № 22. – Ст. 355.

³ Ведомости Съезда народных депутатов СССР и Верховного Совета СССР. – 1990. – № 11. – Ст. 164.

⁴ Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 20. – Ст. 249.

⁵ Там само. – № 24. – Ст. 272.

⁶ Суханова, Е. А. Преподавание гражданского права в современных условиях / Е. А. Суханова // Вестн. Моск. ун-та. Сер. Право. – 1992. – № 4. – С. 22.

⁷ Див. докл.: Волков, М. В. Этапы развития малого предпринимательства в России в 80–90-е годы XX века / М. В. Волков // История государства и права. – 2007. – № 13. – С. 28.

11 грудня 1990 р. «Про банки і банківську діяльність», який передбачав можливість існування поряд з державними й комерційними банків.

В Україні союзне законодавство про підприємницьку діяльність було продубльовано в законах УРСР від 7 лютого 1991 р. «Про підприємництво»¹ і від 18 вересня 1991 р. «Про інвестиційну діяльність»².

Одним з найважливіших правових актів, покликаних регулювати економічні відносини, були Основи законодавства Союзу РСР і союзних республік про землю від 28 лютого 1990 р.³ Вони мали регулювати земельні відносини і створювати умови для раціонального використання та охорони земель, відтворення родючості ґрунтів, збереження і поліпшення природного середовища, розвитку усіх форм господарювання.

Перехід до ринкової моделі розвитку економіки був неможливий без кардинального реформування трудового законодавства. Перші кроки у цьому напрямку були зроблені на початку 1988 р., коли розпочався перехід практично усіх підприємств на повний госпрозрахунок і самофінансування. З цього часу встановлювався новий порядок розробки й укладення колективних договорів. Основною його особливістю є деяка демократизація усієї договірної роботи⁴.

З метою забезпечення рівноправності з чоловіками трудове законодавство розширило жінкам пільги і надало їм додаткові гарантії трудових прав. Це було закріплено, зокрема, у Законі СРСР від 22 травня 1990 р. «Про внесення змін і доповнень у деякі законодавчі акти СРСР з питань, що стосуються жінок, сім'ї та дитинства» і постанові Верховної Ради СРСР від 10 квітня 1990 р. «Про деякі заходи щодо поліпшення становища жінок».

Питання трудових відносин регулювалися і в таких законах СРСР, як «Про власність в СРСР», «Про підприємства в СРСР», Основи законодавства Союзу РСР і союзних республік про оренду. Наприклад, у ст. 62 Закону «Про

¹ Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 14. – Ст. 168.

² Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 47. – Ст. 646.

³ Ведомости Съезда народных депутатов и Верховного Совета СССР. – 1990. – № 10. – Ст. 129.

⁴ Советское трудовое право. – М., 1991. – С. 148.

власність в СРСР» було закріплено, що громадянину належить виключне право розпоряджатися своїми здібностями до праці.

У трудовому законодавстві були й інші зміни прогресивного характеру. Так, тривалість випробування при прийнятті на роботу стала визначатися за погодженням сторін трудового договору, були скасовані нерозумні обмеження роботи за сумісництвом, краще стимулювалося суміщення професій і посад тощо.

Кардинальними можна вважати також зміни в інституті трудового договору щодо запровадження союзним законодавством 1990–1991 рр. так званої контрактної форми прийняття на роботу. Свідченням розуміння необхідності кардинальних змін у галузі правового регулювання праці було включення до плану підготовки проектів законодавчих актів, необхідних для правового забезпечення економічної реформи, підготовку проекту закону СРСР про приведення Основ законодавства Союзу РСР і союзних республік про працю у відповідність з новими принципами господарювання¹.

Постановою Верховної Ради УРСР «Про економічну самостійність Української РСР» передбачалося розроблення законодавчих актів про працю. Законом УРСР від 20 березня 1991 р. були внесені окремі зміни в КЗпП УРСР². Щоправда, ці зміни можна охарактеризувати лише як тимчасові заходи щодо оновлення трудового законодавства. Були прийняті й інші законодавчі акти, присвячені окремим інститутам трудового права України, наприклад, закони УРСР від 1 березня 1991 р. «Про зайнятість населення»³ і «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» від 21 березня 1991 р.⁴

Таким чином, і в союзному, і в республіканському трудовому законодавстві були певні реформаторські зрушення. Проте в цілому трудове законодавство перебувало у кризо-

¹ Див.: Зуб, И. В. Реформа трудового законодательства в условиях перехода к рыночной экономике / И. В. Зуб // Сов. государство и право. – 1991. – № 2. – С. 46.

² Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 23. – Ст. 267.

³ Там само. – № 14. – Ст. 170.

⁴ Там само. – № 21. – Ст. 252.

вому стані і не відповідало потребам часу. Істотними недоліками цієї галузі права були: хибна орієнтація на виробництво, а не на працівника; незахищеність розмірів зарплати; низький рівень умов праці; майже повна відсутність договірних начал між працівником і адміністрацією підприємства, установи, організації; слабкість захисту трудових прав при їх масових порушеннях (йдеться про обмеженість предмета і вузьку сферу дії права, яка охоплювала лише робітників і службовців держпідприємств, організацій і установ); слабкість економічних методів регулювання; негнучкість права, внаслідок чого приймалися спрощені рішення при регулюванні трудових відносин; надмірна централізація права, яка не залишала місця самостійній правотворчості союзних республік¹. Тому в умовах економічних реформ і розвитку ринкових відносин потрібні були радикальні зміни всього законодавства про працю, які відображали реальні процеси перебудови в різних сферах життя суспільства².

Робилися також спроби реформувати законодавство, яке регулювало соціально-культурну сферу. Наприклад, були прийняті такі закони СРСР: від 11 квітня 1991 р. «Про загальні засади державної молодіжної політики в СРСР»³, від 15 травня 1990 р. «Про пенсійне забезпечення громадян в СРСР»⁴, від 24 квітня 1990 р. «Про мови народів СРСР»⁵, від 1 жовтня 1990 р. «Про свободу совісті і релігійні організації»⁶. Серед правових актів України соціально-

¹ Иванов, С. А. Кризис советского трудового права / С. А. Иванов // Сов. государство и право. – 1990. – № 7. – С. 40.

² Докл. про це див.: Конференция. Реформа трудового законодательства в СССР : обзор докл. и выступлений. Рекомендации // Сов. государство и право. – 1991. – № 4. – С. 36–47; Симорот, З. Перебудовчі процеси у законодавстві про працю: досягнення, недоліки, пропозиції / З. Симорот // Рад. право. – 1990. – № 6. – С. 10–14; Стависький, П. Шляхи вдосконалення трудового законодавства / П. Стависький // Рад. право. – 1990. – № 8. – С. 7–10.

³ Відомості З'їзду народних депутатів СРСР і Верховної Ради СРСР. – 1991. – № 19. – Ст. 533.

⁴ Ведомости Съезда народных депутатов СССР и Верховного Совета СССР. – 1990. – № 23. – Ст. 416.

⁵ Там само. – № 19. – Ст. 327.

⁶ Там само. – № 41. – Ст. 813.

культурного призначення можна назвати, зокрема, закони від 28 жовтня 1989 р. «Про мови в Українській РСР»¹ і від 5 листопада 1991 р. «Про пенсійне забезпечення»².

У роки перебудови в кримінальне законодавство, яким керувались в Україні, вносилися зміни і доповнення, обумовлені процесами, які відбувалися в соціально-економічній і політичній сферах. Так, у 1985-1986 рр. кримінальне законодавство змінювалося у зв'язку з проведенням політики по посиленню боротьби з пияцтвом, а також одержанням нетрудових доходів. У 1986 р. в Основах кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республік було встановлено, що в разі заміни в порядку помилування смертної кари позбавленням волі останнє могло бути призначене і на строк понад 15 років, але не більше 20 років. У 1987 р. в загальносоюзне законодавство були внесені зміни і доповнення у зв'язку з приєднанням СРСР до міжнародних конвенцій щодо наркотиків, СНІДу, заручників³.

Загострення соціально-політичної ситуації в країні, активізація громадсько-політичних рухів, боротьба за владу різних угруповань, партій і рухів призвели до змін і доповнень у Закон СРСР «Про кримінальну відповідальність за державні злочини», обумовили прийняття законів СРСР від 2 квітня 1990 р. «Про захист честі і гідності Президента СРСР», від 23 жовтня 1990 р. «Про кримінальну відповідальність за блокування транспортних комунікацій та інші незаконні дії, які посягають на нормальну і безпечну роботу транспорту». 2 липня 1991 р. Верховна Рада СРСР прийняла Основи кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республік⁴. У цьому останньому в історії кримінального права СРСР і союзних радянських республік нормативному акті знайшли свій подальший розвиток інститути Загальної частини кримінального права, а також були закріплені деякі його нові положення і зафіксована тенденція на гуманізацію кримі-

¹ Відомості Верховної Ради УРСР. – 1989. – Дод. до № 45. – Ст. 631.

² Відомості Верховної Ради України. – 1992 – № 3. – Ст. 10.

³ Див. докл.: Сборник документов по истории уголовного законодательства СССР и РСФСР (1953-1991 гг.). Ч. I: Законодательство СССР. – Казань: Изд-во Казан. ун-та, 1992. – С. 11–12, 180–235.

⁴ Ведомости Съезда народных депутатов СССР и Верховного Совета СССР. – 1991. – № 30. – Ст. 862.

нальної відповідальності і приведення кримінального права у відповідність до міжнародних договорів СРСР¹.

Реформаторськими початками позначено й процесуальне законодавство. Так, 30 червня 1987 р. Верховна Рада СРСР прийняла Закон «Про порядок оскарження в суд неправомірних дій службових осіб, які ущемляють права громадян», який за формою і змістом відповідав принципам демократизації суспільного життя². Цей закон запрацював і в УРСР. Так, згідно з цим актом про процедуру судового оскарження протиправних і таких, що порушують права громадян, дій офіційних осіб в Україні тільки у першій половині 1988 р. розглядалось 187 позовів³. Як зазначає В. Т. Маляренко, внесені у період перебудови зміни і доповнення до Кримінально-процесуального кодексу УРСР «впроваджували окремі елементи змагальності в кримінальний процес, який в значній мірі продовжував залишатися розшуковим»⁴.

Таким чином, законодавство у перебудовчий період зазнавало певних змін. У ньому став проявлятися новий для радянської правової системи принцип центрального становища інституту прав і свобод особи. Він за своїм змістом ставав більш демократичним і гуманним. Проте правові акти як союзного, так і республіканського (у тому числі УРСР) рівня не змогли переломити процес розвитку країни, зупинити, а згодом і подолати кризові явища. Підхід до законодавства був явно недосконалим.

Зміна напрямів і конкретних цілей, непослідовність і неповнота рішень негативно впливали на розвиток правової системи. У ній зберігалися «білі плями», застарілі норми,

¹ Сборник документов по истории уголовного законодательства СССР и РСФСР (1953-1991). Часть I. Законодательство СССР. – Казань, 1992. – С. 13.

² Совершенствование законодательства Союза ССР и союзных республик. – Минск, 1990. – С. 299.

³ Стефаник, В. Судовий контроль за діяльністю органів державної влади / В. Стефаник // Право України. – 1998. – № 3. – С. 4.

⁴ Маляренко, В. Т. Реформування кримінального процесу України в контексті європейських стандартів: Теорія, історія і практика: монографія / В. Т. Маляренко. – К., 2004. С. 106. Див. також: История законодательства СССР и РСФСР по уголовному процессу. 1955–1991 гг.: Сб. правовых актов / отв. ред. Р. Х. Якупов, сост. В. Н. Галузо. – М., 1997. – С. 6.

виникали роз'єднаність норм, їх суперечність. На цьому тлі потік законодавства не міг дати бажаного результату, а його престиж зменшувався. Негативну роль відіграло захоплення «валом» за рахунок якості законів. Так, Верховна Рада СРСР тільки у 1989-1991 рр. прийняла понад 100 законів. У правових актах було багато декларативних положень, які не підкріплювалися організаційним і правовим механізмом реалізації¹.

В умовах невинного ослаблення влади союзних структур розгорнулася справжня «війна» союзних і республіканських законів, яка набула особливого напруження після проголошення республіками декларацій про їх державний суверенітет. Ситуація не поліпшилась й після прийняття Закону СРСР від 24 жовтня 1990 р. «Про забезпечення дії законів та інших нормативних актів законодавства Союзу РСР»², де, зокрема, передбачалось, що закони, укази Президента СРСР, видані у межах його повноважень, є обов'язковими для виконання усіма державними і громадськими органами, службовими особами і громадянами на території Союзу РСР. Проте союзні республіки проігнорували це розпорядження. Більше того, у той самий день, 24 жовтня, Верховна Рада УРСР прийняла закон про внесення змін і доповнень до Конституції УРСР. Тепер у ст. 71 Основного Закону України встановлювалося, що «на території Української РСР забезпечується верховенство законів республіки»³. Отже, такі протилежні підходи до дії законодавства у просторі дестабілізували сферу правового регулювання, поглибили кризові явища у законодавстві.

Після розпаду СРСР багато союзних правових актів втратили силу. Але згідно з постановою Верховної Ради України від 12 вересня 1991 р. на території України могли застосовуватися акти законодавства СРСР з питань, які не були врегульовані законодавством України, за умов, що вони не суперечать Конституції і законам України⁴.

¹ Топорнин, Б. Н. Разделение властей и государственная организация / Б. Н. Топорнин // Разделение властей и парламентаризм. – М., 1992. – С. 24.

² Ведомости Съезда народных депутатов СССР и Верховного Совета СССР. – 1990. – № 44. – Ст. 918.

³ Відомості Верховної Ради УРСР. – 1990. – № 45. – Ст. 606.

⁴ Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 46. – Ст. 621.

2.7 | СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ВИЩИХ ПРЕДСТАВНИЦЬКИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ УКРАЇНИ

Вищі представницькі органи виражають представницьке народовладдя, є основою представницької системи, формою втілення та здійснення народного суверенітету. Новелізуючи нашу політичну систему в напрямі парламентсько-президентської республіки, удосконалення правового представництва народу, підвищення дієвості влади, важливо враховувати не тільки позитивний зарубіжний досвід, а й багатий вітчизняний позитивний і негативний досвід виборного політичного представництва. Адже від рівня наукового осмислення генези традицій та історичних джерел організації і функціонування представницької влади в Україні багато в чому теж залежать перспективи та наслідки переходу до нової, будемо сподіватися — більш ефективної в українських умовах політичної системи.

Цілком закономірно, що різні аспекти історичного досвіду політичного представництва в Україні привертати і привертають увагу дослідників. Найбільш повно він висвітлювався у контексті історичних, теоретичних та організаційно-правових засад українського парламентаризму — у виданнях Інституту держави і права НАН України імені В.М. Корецького, монографіях О.М. Бандурки і Ю.Д. Древалю, П. Кислого і Ч. Вайз, В.С. Журавського¹. Автори цих видань головну увагу приділили парламентові незалежної України, подавши його передісторію досить стисло. Історико-правовий аспект вищих представницьких органів влади в Україні вперше було досліджено автором

¹ Український парламентаризм: минуле і сучасне / за ред. Ю. С. Шемшученка. – К., 1999; Бандурка, О. М. Парламентаризм в Україні: становлення і розвиток : монографія / О. М. Бандурка, Ю. Д. Древаль. – Х., 1999; Кислий, П. Становлення парламентаризму в Україні: На тлі світового досвіду / П. Кислий, Ч. Вайз. – К., 2000; Журавський, В. С. Становлення і розвиток українського парламентаризму (теоретичні та організаційно-правові проблеми) / В. С. Журавський. – К., 2002; Древаль, Ю. Д. Парламентаризм у політичній системі України (політико-правовий аналіз) : монографія / Ю. Д. Древаль. – Х., 2003.